

UYGARLIĞI DEĐIŐTİREN 100 KEDİ

Sam Stall

Çeviri: AYŐEN ANADOL

7. BASKI

♥can

Sam Stall
UYGARLIĞI DEĐİŐTİREN
100 KEDİ

100 Cats Who Changed Civilization, Sam Stall

© 2007, Quirk Productions, Inc.

© 2009, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İllüstrasyonlar: Gina Triplett

1. basım: 2009

7. basım: Şubat 2018, İstanbul

Bu kitabın 7. baskısı 500 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Ayça Sabuncuoğlu

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak resmi: © iStockphoto.com

Kapak baskı, iç baskı ve cilt: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri

Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8

Yenibosna-Bahçelievler, İstanbul

Sertifika No: 10614

ISBN 978-975-07-1053-7

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750710537

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

UYGARLIĞI DEĐİŐTİREN 100 KEDİ

Sam Stall

İngilizce aslından çeviren

Ayřen Anadol

Ted'e.
Dünyadaki en harika kedi değildi belki,
ama hayatımdaki en harika şeydi.

İçindekiler

Sunuş	11
Bilim ve Doğa	13
Tarih ve Yönetim	41
Sanat ve Edebiyat	83
Popüler Kültür	123
Cesaret Portreleri	149

Sunuş

Kedi milleti gizemlidir. Farkına varamayacağımız kadar çok şey geçer akıllarından.

Sir Walter Scott

Kediler, âdemoğluyla uygarlığın doğuşundan önce iletişim kurdular kurmasına da, tarihimizi biçimlendiren bir avuç kediyi aralarından bulup çıkarmak benim için hiç de kolay olmadı. Tipik bir kedi gamsızdır; insan ırkı ne yapmış, ne etmiş, umurunda değildir. Kişiliğinin belki de en önemli unsurudur bu. Tabağında yiyecek, kutusunda temiz kum, bir de gelip geçeni seyredeceği pencere kenarı oldu mu, çevresinde kim ne dilerse yapabilir.

Yine de, yüzyıllar boyu kedi cinsinden belirli bazı bireyler insanlık yararına çaba göstermeyi uygun bulmuşlardır. Çođunlukla bunu kendilerine özgü yollarla, sırrına erişilmez nedenlerle yaparlar. Sözelimi, yanan bir binadan bir bebeği kurtarmak gibi göze batan, alkışlanacak işler yapmak hiç mi hiç üslubu değildir kedilerin. Böyle çılgınlıkları köpeklere bırakmak en iyisidir.

Bu sayfalarda anlatılan kedilerin çoğu madalyasını fiyaka yaparak değil, daha incelikli yollardan kazandı. Bu ünlü kediler dört geniş gruba ayrılabilir: esin perileri, öncüler, karşı kahramanlar ve kahramanlar.

“Esin perileri”, yardıma ihtiyaç duyan dâhilere yoldaşlık ederek onlara esin, hatta azıcık da moral vererek iz bıraktılar.

Edgar Allan Poe'nun kedi dostu Cattarina (s. 94) gelmiş geçmiş en büyük korku hikâyelerinden birine modellik etmişti. Bilimci Nikola Tesla'nın elektrik üzerine, dünyayı değiştirecek olan araştırmasına başlamasına Macek adlı erkek kedi (s. 20) neden olmuştu.

“Öncüler”den kimileri farkında bile olmadan tarih kitaplarında yer edindiler. Kartopu adlı bir Kanada kedisi (s. 18), bir tutam tüyünün bir katilin yakalanmasını sağlamakla kalmayıp adli tıp alanında devrime yol açtığından haberdar değildi. F.D.C. Willard adlı kedinin (s. 25), düşük enerji fiziği hakkındaki bir araştırma raporuna sahibiyile birlikte imza attığını asla bilmediğinden emin olabilirsiniz. Ayrıca, Colby adlı kara kedinin (s. 77), kendisine üst düzey İşletme Yönetimi yüksek lisansı verildiğine dair ufacak bir fikri dahi yoktu.

Elbette, kedilerin tarih sürecini ille de olumlu yönde değiştirdiğini söyleyemeyiz. Neyse ki, “karşı kahramanlar” dediğimiz bu küçük keratalar da yedikleri halatlardan bihaberdi. Bir deniz feneri bekçisinin Tibbles adlı kedisi (s. 15) koca bir canlı türünü tek başına yok ettiğini hiç bilmedi. Ahmedabad adlı bir kedi yavrusuna da (s. 65), Pakistan ile Amerika Birleşik Devletleri arasında çok ciddi bir diplomatik tartışmayı tetiklediği asla söylenmedi.

Son olarak, kriz ânında cesaret, yaratıcılık ve kararlılık gibi insani özellikler sergileyen klasik kahraman kedilerin destanlarını sayıp dökmezsek bu kitap kusurlu olur. Kanlı Stalin-grad Çarpışması'nda Rus kuvvetlerine yardım eden Mourka (s. 165) bu seçkin grup içindedir; o korkunç Londra Kulesi'ne hapsedilen insan dostuna hep sadık kalan Trixy de (s. 174) öyledir, tekerlekli sandalyeye mahkûm sahibi çaresiz kaldığında telefonla polise haber veren Tommy de (s. 167).

Bütün bu kedicikler, ayrıca bu sayfalarda saygın birer yeri olan düzinelercesi, tarihi az ya da çok değiştirdiler. Bunu umursamamaları, hatta yaptıklarının *farkında bile olmamaları*, çok daha alçakgönüllü bir işi becerdiklerinde yaygara koparan o kendini beğenmiş insanlara örnek oluştursa gerekir.

BİLİM
VE
DOĞA

TIBBLES

Bir canlı türünün kökünü kazıyan kedi

Kediler fare, sıçan ve kuşları imha etmekteki ustalıklarıyla ünlüdür. Ama uygarlık tarihinde hiçbir kedi, mütevazı bir deniz feneri bekçisinin Tibbles adlı kedisinin gemlenemeyen kan tutkusuyla boy ölçüşemez. Bilim kroniklerinde, tek başına bütün bir canlı türünün kökünü kurutan biricik hayvan olma gibi feci bir şöhretin sahibidir.

Kökü kuruyan bu talihsiz tür, Stephens Adası çıtkusuydu. Bildiğimiz kadarıyla sıra dışı bir yaratıktı ve zarsızdı. Dünyanın o köşesinde zaten fare yaşamıyordu, bu yüzden de çıtkusu bu ekolojik nişte kendini çevreye uydurdu. Uçmaktan vazgeçti, küçülüp kabaca bir kemirgen boyutuna indi; günlerini çalılıklar arasında var gücüyle koşarak geçiriyordu artık. Evet, uçamıyordu, ama ötme yeteneğini kaybetmemişti.

Bu narin, şakrak, fare benzeri kuş bir zamanlar Yeni Zelanda'nın her köşesinde yaşıyordu. Ama yöreye Güney Pasifik Adaları'ndan göç başlayınca, gemilerle birlikte sıçanlar da geldi. Sıçanlar çok geçmeden yerel ekosistemi istila ettiler. Bu güçlü ve acımasız kemirgenin saldırısı karşısında kendini savunmaktan aciz çıtkuşları yok oldu gitti. Bir tek yer dışında. Çıtkuşlarının son sığınağı Stephens Adası'ydı. Yeni Zelanda'nın kuzey kıyısı açık-

larında kabaca bir buçuk kilometrekarelik bir kaya parçasıydı burası.

1894'e kadar durum buydu işte. O yıl adada bir deniz feneri inşa edildi. Fener bekçisi David Lyall kendisine arkadaşlık etsin diye kedisi Tibbles'ı da getirdi yanında. Kedi gelince bir de baktı ki, ada uçamayan, tam bir lokmalık kuşlarla dolu. Tibbles'ın derhal işe koyulup bu küçük yaratıkları nerede gördüyse avlamasına şaşmamak gerek.

Tibbles yeni eğlencesini sahibine de göstermek için kurbanlarından bir düzinesini fenere getirdi; hepsi ölü ya da ölmek üzereydi. Lyall birkaçını sakladı. Bu tuhaf

kuşlar kuşbilimcilerin de ilgisini çekti. 1895'te küçük yaratık bilim dünyasına takdim edildi ve adına Latince *Xenicus lyalli* dendi. Hemen hemen aynı anda da, türün ortadan kalktığı açıklandı.

Tarihin ne garip bir cilvesidir ki, sıçanların başlattığı bu çevre felaketini bir kedi tamamlamıştı. Stephens Adası'nın benzersiz (ve benzersiz derecede kırılğan) bir faunası olduğunu düşünüp de Tibbles'ı fenerden dışarı bırakmamak ne deniz feneri bekçisinin aklına gelmişti ne de başkalarının.

KARTOPU

Katili yakalatan kedi

Douglas Beamish bir cinayet işlemiş, ama kaçıp kurtulacağını sanmıştı. Kaçabilirdi de, eğer kedisi cinayet kanıtını sağlamasaydı...

Yıl 1994'tü. Prens Edward Adası'ndaki Kanadalı yetkililer Shirley Duguay'i derin kazılmamış bir mezarda buldular. Kanada Kraliyet Atlı Polisi cinayet mahalline çağrıldı. Uzmanlar, plastik bir torbaya tıkilıp cesetle birlikte gömülmüş kanlı bir deri ceket üzerinde özellikle duruyorlardı. Ne yazık ki kan kurbanı aitti, yani DNA karşılaştırması yararsız olacaktı. Ancak adli tıp uzmanlarının ceketin üzerinde buldukları yirmi yedi beyaz tüyün bir kediye ait olduğu anlaşıldı. Atlı Polis, cinayet kurbanı Duguay'in ayrı yaşadığı nikâhsız eşi Beamish'in mezardan çok da uzak olmayan bir bölgede ana babasıyla beraber yaşadığını hatırlayıverdi. Üstelik ailenin Kartopu adında bir de beyaz kedisi vardı.

Atlı Polis, Kartopu'ndan kan örneği aldı. Cinayet mahallinde bulunan tüylerle DNA karşılaştırması yapmayı umuyordu. Ama bir sorun ortaya çıktı: Kimse böyle bir araştırma yapmamıştı o güne kadar. Her yere telefon yağdıran yetkililer sonunda şu gezegende kendilerine yardım edebilecek kişileri saptamayı başardılar. Maryland'deki Frederick şehrinde Ulusal Kanser Enstitüsü Genom

Çeşitliliği Laboratuvarı'nda çalışan bir araştırmacı ekibi, kedi genomları haritası geliştirmeye çalışıyordu.

Bu akademisyenler böyle bir cinayet soruşturmasına hiç katılmamışlardı. Onları işbirliğine ikna etmek kolay olmadı. Ama bir kez işe koyulduklarında, ceketinde bulunan tüylerin genetik kodunu ayırmaları fazla uzun sürmedi, Kartopu'ndan alınan kan örneğiyle de hemen eşleştiriverdiler. Artık kanıt hazırды; teknolojiyi geliştirmiş olan uzmanlar tanıklık edince Beamish cinayet suçuyla mahkûm edilip hapishaneye gönderildi. Bu dava, kedi DNA'sının, şüphelilerin suç mahallinde bulduklarını kanıtlamak için kullanılmasına emsal teşkil etti. Daha sonra, ABD Adalet Bakanlığı'nın hibe ettiği 265.000 dolarla Ulusal Kedigiller Genetik Veritabanı oluşturuldu. Böylece, adli tıp laboratuvarlarının, suç mahallerinde bulunan tüylerin belirli kedilere ait olup olmadığını saptayabilmesini sağlayan teknoloji geliştirilmiş oldu. Kartopu sayesinde suçluları (yaklaşık üçte birinin kedisi vardır) artık tüylü dostları ele veriyor.

MACEK

Karanlıkta parlayan kedi

Fizikçi, elektrik mühendisi ve mucit Nikola Tesla, bütün zamanların en çalışkan ve karmaşık dâhilerinden biri olarak kabul edilir. Evde kullandığımız elektriğin daha pratik hale getirilmesini sağlayan sistemlerin öncülüğünü yapmanın yanı sıra, radyonun gelişimine de katkıda bulunmuştu. Daha fütürist projeleri arasında, başka dünyalardan gelenlerle iletişim kurmaya yarayacak makineler, uzaktan kumandalı araçlar vardı; hatta Einstein'ın birleşik alan kuramını çürütmeye kalkışmıştı.

1856 doğumlu olduğu göz önüne alınırsa, adama-kıllı heyecan verici buluşlardı bunlar.

Kesinlikle zamanının ötesindeydi. ABD vatandaşlığına geçen Tesla 1943'te 86 yaşındayken New York'ta bir otel odasında öldüğünde, FBI derhal evini basıp evraklarını topladı ve gizli bir dosyaya kaldırarak mühürledi. Son yıllarında bu büyük bilimadamının "ölüm ışını" fikrini kurcaladığı şayiası almış yürümüştü. Demek ki bazı güçler buna inanmama tehlikesini göze alamamışlardı.

Tesla daha çocukken, bilinmeyene hayrandı. Nedeni kedisiydi. Hırvatistan'da her yerden ırak bir çiftlikte büyümüşü. En sevdiği dostu Macek adlı kocaman bir kedi idi (*macek*, Sırpça "erkek kedi" demektir). "Dünyadaki kedilerin en güzeli," diye tanımladığı dört ayaklı

dostu onunla birlikte her yere giderdi.

Tesla üç yaşındayken bilime öyle fazla bir ilgi duymuyordu elbette. Derken, olağanüstü soğuk ve kuru bir kış günü, atmosferde muazzam bir statik elektrik toplandı. Karda yürüyenler artlarında pırl pırl parlayan ayak izleri bırakıyorlardı; bir kartopu yapıp da duvara ya da ağaca çarptırduğınızda havai fişek gibi patlıyordu.

Ama Macek'e olanların yanında bunlar hiç kalırdı. "Hava karardığında Macek'in sırtını okşadım ve öyle bir mucizeyle karşılaştım ki, şaşkınlıktan ağzım açık kaldı," diye yazmıştı Tesla çok sonraları. "Macek'in sırtı sanki ışıktan bir levhaydı ve onu okşayan elimden çıkan kıvılcık-

cım yağmurunun sesi evin her köşesinden duyulabilecek kadar yüksekti.” Daha da şaşırtıcı olan, kedinin karanlık odalarda yürüdüğünde hafifçe de olsa bir ışık saçmasıydı.

Bu görüntü çocuğun hayal gücünü harekete geçirdi ve hayatı boyunca elektriği anlamaya uğraştı. Bazıları XX. yüzyılın Tesla'nın çalışmaları sayesinde mümkün olduğunu söyler. Demek ki, dünya Tesla'ya esin veren Macek'e de borçludur.

Tek bir kedinin uygarlığı değiştirmeye gücünün yetmeyeceğini düşünüyorsanız, koca bir canlı türünü tek başına yok eden Tibbles'ı duymamışsınız demektir. Ya da Pakistan ile ABD arasında diplomatik bir tartışmayı tetikleyen Ahmedabad adlı kedi yavrusunu. Ya da bir tutam tüyüyle bir katilin yakalanmasını sağlayan Kartopu adlı Kanada kedisini .

Bunlar, "uygarlığı değiştiren 100 kedi"den yalnızca üçü. Elinizdeki kitap bilim, tarih, sanat ve daha birçok alana katkıda bulunan kedilere selam duruyor. Büyük edebiyat yapıtlarına esin kaynağı olanlardan tutun da, polise telefon ederek sahibinin hayatını kurtaranlara kadar, kedilerin zekâsını ve cesaretini gözler önüne seren birçok örnek var bu kitapta .

Bütün bu kedicikler, insanlık tarihini az da olsa değiştirdi. Bunu umursamamaları, hatta yaptıklarının farkında bile olmamaları, çok daha basit bir işi başarınca yaygara koparan insanlara örnek olmalı !

16 TL
KDV DAHİL

☞ canyayinlari.com ☛ twitter.com/canyayinlari ☜ facebook.com/canyayinevi

ISBN: 978-975-07-1053-7

9 789750 710537